

TRADYCJE OD POKOLEŃ. NIEMATERIALNE DZIEDZICTWO KULTUROWE W POLSCE – OTWARCIE WYSTAWY W KATOWICACH

Posted on 14 lipca 2023

Podczas wakacyjnych wypraw w góry, na malowniczych halach możemy spotkać górali pasących owce. Zwyczaj bacowania jest częścią bogatego dziedzictwa kulturowego Polski, które zostało uhonorowane wpisem na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, podobnie jak tradycje górnicze Barbórki, czy niemal 80 innych zwyczajów, tradycji, obrzędów oraz umiejętności z całej Polski. Depozytariuszy dziedzictwa niematerialnego z województw śląskiego, dolnośląskiego i małopolskiego, będzie można poznać 22 lipca, podczas otwarcia wystawy w Muzeum Śląskim w Katowicach. Wystawa Narodowego Instytutu Dziedzictwa „Tradycje od pokoleń. Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce” została przygotowana z okazji jubileuszy polskiego i światowego dziedzictwa niematerialnego. Wydarzeniu będzie towarzyszyła konferencja oraz prezentacje depozytariuszy z regionów Górnego i Dolnego Śląska oraz Małopolski. Serdecznie zapraszamy!

Niematerialne dziedzictwo to zbiór naszych tradycji, zwyczajów, obrzędów i umiejętności, które odziedziczyliśmy po naszych przodkach i przekazujemy kolejnym pokoleniom. Przykładami takiego dziedzictwa są: zabawkarstwo żywiecko-suskie, Barbórka górników węgla kamiennego na Dolnym i Górnym Śląsku, Bacowanie - praktyka kulturowego wypasu owiec, umiejętności koronczarskie, tradycje związane z budową szopek krakowskich, tradycje kulturowe górniczych orkiestr dętych z Górnego Śląska, czy Pochód Lajkonika.

W 2023 roku obchodzimy 20. rocznicę przyjęcia Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, która stała się pierwszym międzynarodowym dokumentem chroniącym to ulotne dziedzictwo. Na liście UNESCO znajduje się pięć polskich wpisów: Szopkarstwo krakowskie, które w tym roku obchodzi pięciolecie wpisu, Kultura bartnicza, Sokolnictwo - żywe dziedzictwa ludzkości, Tradycja dywanów kwietnych na procesje Bożego Ciała oraz Flisactwo. W Polsce taki rejestr pod nazwą „Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego” prowadzony jest od 2013 roku, przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego we współpracy z Narodowym Instytutem Dziedzictwa.

Z okazji obchodów Jubileuszu 20-lecia Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i 10-lecia Krajowej listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Narodowy Instytut Dziedzictwa przygotował wystawę „Tradycje od pokoleń. Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce”, która w tym roku była już prezentowana w Poznaniu, Sandomierzu oraz Łodzi. Jej otwarciom w poszczególnych miejscach towarzyszą konferencje oraz prezentacje depozytariuszy. Od 22 lipca wystawę będzie można oglądać na terenie dawnej kopalni „Katowice”, aktualnie, siedziby Muzeum Śląskiego. Podczas otwarcia wystawy odbędzie się

konferencja, prezentacje depozytariuszy dziedzictwa kulturowego z regionów Górnego i Dolnego Śląska oraz Małopolski oraz koncert Kapeli DudySkrzypce z Sopotni Małej. Organizatorami wydarzenia jest Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Muzeum Śląskie w Katowicach. Wystawa będzie dostępna dla zwiedzających do 10 sierpnia, na Placu Grubiorza, na terenie Muzeum Śląskiego. Kolejne otwarcia wystawy odbędą się w Niemodlinie i Ostrołęce. Szczegółowe informacje dotyczące planowanych wydarzeń, dostępne będą na stronie nid.pl.

Program otwarcia wystawy „Tradycje od pokoleń. Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce”

Kiedy: 22 lipca 2023 roku, godz. 13.00 – 18.00

Gdzie: Muzeum Śląskie w Katowicach, ul. T. Dobrowolskiego 1

13.00 Otwarcie wystawy Tradycje od pokoleń. Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce, Muzeum Śląskie, Plac Grubiorza
Wydarzenie otworzy Orkiestra Dęta Polskiej Grupy Górniczej - w tym roku Tradycje kulturowe górniczych orkiestr dętych z Górnego Śląska zostały wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

14.00 – 16.30 Konferencja na temat niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

Muzeum Śląskie, audytorium poziom -4, wstęp wolny

14.00 Zwyczaje i tradycje na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego – Katarzyna Sadowska-Mazur, Kierownik zespołu ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego, NID

Niematerialne dziedzictwo kulturowe województwa dolnośląskiego – Krzysztof Czartoryski, Koordynator ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego, NID

Niematerialne dziedzictwo kulturowe województwa małopolskiego i śląskiego – Agata Mucha, Koordynator ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego, NID

15.00 Szkoła Rzemiosł Cieszyn, Lubomira Trojan, Zamek Cieszyn

15.15 Małopolska Szkoła Tradycji i Studium folklorystyczne – dobre praktyki, Marta Smólczyńska, MCK SOKÓŁ

15.30 10-lecie Redyku Karpackiego. Od redyku do bacowania, Józef Michałek, Fundacja Pasterstwo Transhumancyjne

17.30 Koncert Kapeli DudySkrzypce z Sopotni Małej, która zaprezentuje tradycyjną muzykę górali żywieckich. Marta Matuszna - skrzypce, śpiew, Rafał Bałaś - dudy. Zespół w ramach ubiegłorocznej 56. edycji Festiwalu Kapel i Śpiewaków Ludowych w Kazimierzu, zajął I miejsce w kategorii: Kapele.

Muzeum Śląskie, audytorium poziom -4, wstęp wolny

14.00 – 17.30 Prezentacje oraz pokazy rzemiosła i rękodzieła z województw śląskiego, małopolskiego i dolnośląskiego,

Muzeum Śląskie, poziom -3, wstęp wolny

- **Zabawkarstwo żywiecko-suskie**

Zabawkarstwo na terenie między Żywcem a Suchą Beskidzką ma swoje początki w XVIII wieku, jednak intensywny rozwój tej dziedziny nastąpił dopiero w połowie XIX wieku. Początkowo, zabawki były ubocznym produktem rzemieślniczym, ale szybko stały się samodzielną działalnością. Obecnie tradycja ręcznego wytwarzania drewnianych koników czy ptaszków, jest kontynuowana przez twórców związanych z gminą Stryszawa, którzy biorą udział w różnych imprezach i kiermaszach, promując swoje wyroby.

W tym regionie, zwyczaj tworzenia drewnianych zabawek jest przekazywany z pokolenia na pokolenie. Wspiera go Gminny Ośrodek Kultury w Stryszawie, który organizuje różne wydarzenia mające na celu ochronę i promocję tradycji zabawkarskiej. Zabawkarstwo żywiecko-suskie zostało wpisane na Krajową Listę Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego w 2016 roku.

- **Szopkarstwo krakowskie**

Tradycja szopkarska w Krakowie istnieje od XIX wieku, kiedy to rzemieślnicy z przedmieść miasta, szczególnie Krowodrzy i Zwierzyńca, zajmowali się tworzeniem szopek. Mieszczanie chętnie nabywali mniejsze szopki, ozdabiając nimi swoje domy i obdarowując bliskich, natomiast większe, z wspaniałymi lalkami-kukiełkami i rozświetlone płomykami świec, służyły, jako przenośne teatrzyki, odgrywające się przy dźwiękach muzyki w zamożnych rodzinach krakowskich podczas świąt Bożego Narodzenia. Dzięki staraniom dr. Jerzego Dobrzyckiego, który w 1937 roku zainicjował Konkurs Szopek Krakowskich, szopkarstwo zostało podniesione na najwyższy poziom artystyczny. Konkurs ten odbywa się corocznie, przyciągając około 50 seniorów i kilkuset uczestników w kategoriach dziecięcych i młodzieżowych, którzy prezentują swoje prace na Rynku Głównym w Krakowie. W 2014 roku szopkarstwo krakowskie zostało wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Natomiast w 2018 roku tradycja budowy, wyjątkowych w skali świata szopek krakowskich została wpisana na Reprezentatywną Listę Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości UNESCO.

- **Krakowska koronka klockowa**

Koronka klockowa powstała we Włoszech w XVI-XVIII wieku i rozwinęła się w różnych krajach europejskich, w tym także w Polsce. W Krakowie zyskała popularność za sprawą królowej Bony, jednak z czasem zanikła z powodu wprowadzenia koronek maszynowych. Dopiero na początku XX wieku nastąpił renesans koronki klockowej w Krakowie dzięki działalności Zofii Dunajczan i jej następczyń.

Umiejętność wykonywania koronki klockowej jest istotną częścią tradycyjnej kultury Krakowa i okolic. Ta trudna technika koronkarska wymaga dużo czasu, cierpliwości i poświęcenia, lecz pozwala tworzyć misterne dzieła. Technika tkania koronek klockowych polega na przeplataniu nici nawiniętych na drewniane szpulki zwane klockami, a wzór jest tkany na specjalnym wałku. Ta technika umożliwia tworzenie delikatnych ażurowych wyrobów o różnorodnych wzorach, które w zależności od regionu mają charakterystyczne sploty, wzory i materiały.

Ważną rolę w kultywowaniu tego niematerialnego dziedzictwa kulturowego odgrywają twórcynie ludowe, takie jak Jadwiga Węgorek, która prowadzi Warsztaty Rękodzieła Artystycznego, Małgorzata Grochola, która odtwarza stare wzory, oraz Beata Ochab-Chrzan, nauczycielka, która prowadzi zajęcia koronkarskie w szkole podstawowej. Umiejętność wykonywania krakowskiej koronki klockowej została wpisana na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w 2016 roku.

- **Tradycje wytwarzania koronki koniakowskiej**

Koronka koniakowska to tradycyjna metoda ręcznego szydełkowania serwetek z nici zwaną kordonkiem. Od początku XX wieku praktykowana jest przez kobiety mieszkające w malowniczych miejscowościach Koniaków, Istebna i Jaworzynka, położonych w Beskidzie Śląskim na południu Polski. Ta wyjątkowa forma koronki nie jest praktykowana w żadnym innym regionie Polski ani na świecie.

W koronkach koniakowskich wykorzystuje się podstawowe sploty, takie jak łańcuszek, półsłupki i słupki. Za pomocą tych elementów tworzy się motywy, które czerpie się z natury i codziennego życia koronczarek. Wzory te są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Do tworzenia koronek używa się białych lub kremowych nici bawełnianych. Poszczególne elementy są wykonywane osobno, a następnie łączone szydełkiem od najmniejszego do największego, tworząc serwetki o różnych średnicach i kształtach.

Koronka koniakowska ma wiele zastosowań, od serwetek i obrusów po elementy odzieży. Koronczarki z Koniakowa robiły koronki dla wielkich osobistości m.in. dla królowej belgijskiej w 1962 r., papieży Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła II, królowej angielskiej Elżbiety II, prezydentów Polski oraz dla projektantów mody jak Christian Dior czy Louis Vuitton. Tradycje wytwarzania koronki koniakowskiej zostały wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w 2017 roku.

- **Bobowska koronka klockowa**

Koronkarstwo w Bobowej jest popularną umiejętnością od co najmniej XIX wieku. W 1899 roku w miejscowości powstała Zawodowa Szkoła Koronkarstwa, która przyczyniła się do techniki. Umiejętność ta jest przekazywana z pokolenia na pokolenie, a miejscowa społeczność wciąż korzysta z tradycyjnych wzorów tworzonych już wiele lat temu.

Proces powstania koronki polega na przekopiowaniu wzoru na papierową planszę, którą rozpina się na wałku dostosowanym do wielkości wzoru. Następnie przygotowuje się pary klocków i nawija na nie nici. Charakterystycznymi wzorami dla Bobowskiej Koronki Klockowej są motywy inspirowane przyrodą, takie jak: ślimaki, girlandki, dębówki, aniołki, pawie pióra, chryzantemy i wiele innych.

Tradycyjnie koronka była używana, jako ozdoba stołów, bielizny, pościeli, szat liturgicznych i ołtarzy, i ta tradycja trwa do dziś. Niegdyś bobowskie koronki stanowiły symbol wysokiego statusu społecznego i zamożności. Bobowska koronka klockowa w marcu 2023 roku trafiła na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

- **Tkanie rękawic furmańskich przez Czarnych Górali**

Tkanie rękawic furmańskich jest charakterystycznym elementem tradycji Górali Nadpopradzkich. Rękawice są tkane z resztek wełny i niegdyś służyły przeważnie do zimowych prac gospodarskich. Pomimo zmian stylu życia, mieszkańcy regionu z powodzeniem zachowali tę umiejętność.

Proces wymaga użycia drewnianej formy do tkania, zwanej również "deską". Składa się ona z dwóch części - dłoni i palucha, na których oddzielnie tkane są dwie części rękawicy. Tkanie rękawic furmańskich przez Czarnych Górali zostało wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w 2022 roku.

- **Koszyk wikowy – tradycja wyplatania w gminie Ciężkowice**

Plecionkarstwo, stanowi sezonowe zajęcie w gminie Ciężkowice od wielu lat. Praktyka wyplatania koszyków "wikowych" jest praktykowana dzięki rodzinnemu przekazowi.

Tradycja wyplatania wyrobów z wikliny wiąże się z łatwo dostępnym surowcem, który obficie rośnie na brzegach pobliskiej rzeki Białej. Ciężkowickie kosze „wikowe”, które charakteryzują się splotem krzyżowo-żebrowym są jednym z najpopularniejszych rodzajów wyrobów plecionkarskich na tym obszarze. Tradycja wyplatania koszyków wikowych w gminie Ciężkowice została wpisana

na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w marcu 2023 roku.

- **Bolesławieckie tradycje ceramiczne**

Współczesna bolesławiecka ceramika znana jest niemal na całym świecie. Jej charakterystyczną cechą jest dekoracja podszkliwna wykonywana przy pomocy stempelków i pędzelka. Ta metoda stosowana jest od ponad 140 lat.

Jednak historia garncarstwa na Ziemi Bolesławickiej sięga dużo dalej, bo aż wczesnego średniowiecza. Pierwotnie ceramika miała brunatny kolor ze względu na wysoką zawartość tlenków glinu i krzemu. W drugiej połowie XIX wieku garncarze zaczęli eksperymentować z nowymi technikami i materiałami, w tym z gliną, która wypalana na biały kolor otworzyła nowe możliwości.

Stempelkowa metoda zdobienia, stała się elementem charakteryzującym tutejsze rękodzieło. Dziś w Bolesławcu i okolicach działa ponad 30 zakładów ceramicznych, kontynuujących długą tradycję produkcji ceramiki w tym regionie. Obecnie trwają prace na nad wpisaniem bolesławickich tradycji ceramicznych na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

W sali B odbędzie się prezentacja instrumentów dudowych oraz opowieści o tradycjach górniczych. Przed wejściem do budynku będzie można zobaczyć tworzenie rzeźby w soli. W wydarzeniu udział weźmie również Orkiestra Dęta Polskiej Grupy Górniczej, praktykująca tradycje kulturowe górniczych orkiestr dętych z Górnego Śląska. Element ten został wpisany na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w marcu 2023 roku.

Wydarzenie poprowadzi: Dorota Firlej, prezes Asysty Żywieckiej ubrana na tę szczególną okazję w żywiecki strój mieszczański.

Zjawiska wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego z województwa śląskiego:

1. Rusznikarstwo artystyczne i historyczna – wyroby według tradycyjnej szkoły cieszyńskiej;
2. Tradycyjna technika ludwisarska stosowana w ludwisarni Felczyńskich w Taciszowie;
3. Kolędowanie dziadów noworocznych na Żywiecczyźnie;
4. Tradycje wytwarzania koronki koniakowskiej;
5. Umiejętność gry na dudach żywieckich oraz sposób ich wytwarzania;
6. Gajdy – umiejętność wytwarzania instrumentu i praktyka gry;
7. Barbórka górników węgla kamiennego na Górnym Śląsku;

8. Wielkanocne procesje konne na Górnym Śląsku;
9. Bacowanie – praktyka kulturowego wypasu owiec;
10. Wyplatanie z korzeni świerkowych w Beskidzie Śląskim;
11. Zwyczaje związane z kultem św. Barbary oraz tradycje górników kruszcowych na ziemi tarnogórskiej;
12. Tradycje kulturowe górniczych orkiestr dętych z Górnego Śląska;
13. Tradycja wytwarzania, ubierania i noszenia żywieckiego stroju mieszczańskiego.

Zjawiska wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego z województwa małopolskiego:

1. Szopkarstwo krakowskie;
2. Pochód Lajkonika;
3. Umiejętność wytwarzania instrumentu i praktyka gry na kozie (dudach podhalańskich);
4. Zabawkarstwo żywiecko-suskie;
5. Krakowska koronka klockowa;
6. Wyścigi kumoterek;
7. Tkanie rękawic furmańskich przez Czarnych Górali;
8. Koszyk wikowy – tradycja wyplatania w gminie Ciężkowice;
9. Tradycje Barbórkowe oraz kult św. Kingi wśród górników solnych kopalni w Bochni i Wieliczce;
10. Bobowska koronka klockowa;
11. Tradycje flisackie na Dunajcu w Pieninach.

Zjawiska wpisane do Krajowego rejestru dobrych praktyk w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego:

1. Działalność Małopolskiego Centrum Kultury SOKÓŁ w Nowym Sączu na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
2. Flis Wiślany – tradycja budowy łodzi drewnianych oraz żeglugi wiślanej;
3. Działalność Bukowiańskiego Centrum Kultury Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej.

Zjawiska wpisane na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego z województwa dolnośląskiego:

1. Barbórka górników węgla kamiennego na Dolnym Śląsku.

Organizatorzy wydarzenia: Narodowy Instytut Dziedzictwa oraz Muzeum Śląskie w Katowicach

Partnerzy wydarzenia: ASP Katowice, Zamek Cieszyn, Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, Fundacja Góróm.

Najbliższe prezentacja wystawy „Tradycje od pokoleń. Niematerialne dziedzictwo kulturowe w Polsce”:

- **Niemodlin** - od 15 sierpnia do 19 września, Zamek w Niemodlinie
- **Ostrołęka** - 21 września do 21 października, Muzeum Kultury Kurpiowskiej

Szczegółowe informacje dotyczące planowanych wydarzeń, dostępne będą na stronie nid.pl.

Wystawa została objęta honorowym patronatem Polskiego Komitetu do spraw UNESCO.

Organizacja jubileuszu „10 lat Krajowej listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego” jest finansowana ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.